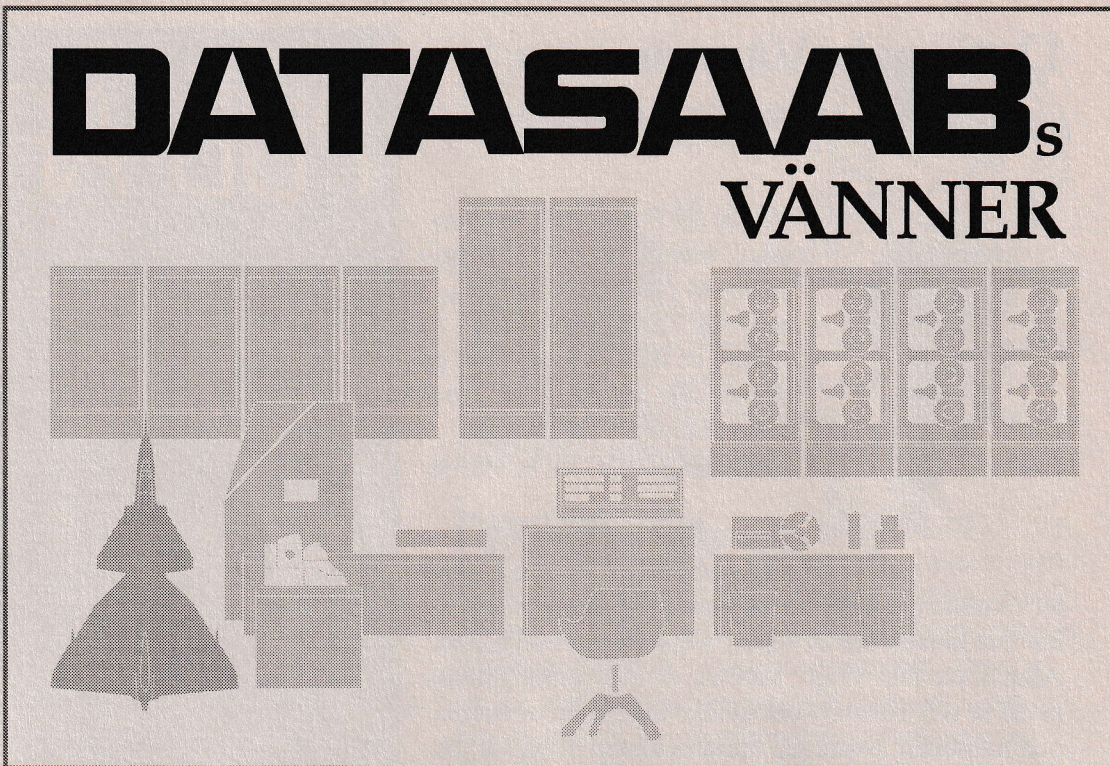

DATASAAB^S VÄNNER

Datsaabs Vänner – En ideell förening för datorhistoria och IT-utveckling

Missa inte studiebesöket på universitetet! ⇨ sid 8

Missa heller inte PUB-aftonen! ⇨ sid 2

Gräv bland gräsrotterna! ⇨ sid 3

En säljares liv med D23! ⇨ sid 5

NR 4 • SEPTEMBER 1998 • ÅRGÅNG 5

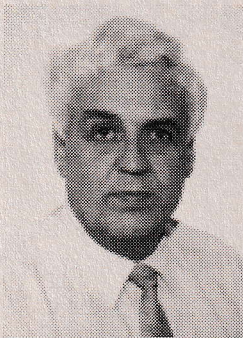
Utgivare: Lennart Pettersson, tel 013-662 83, email lenp@algonet.se

Redaktion: Tord Jöran Hallberg, Sven Erik Järkelid, Nils Göran Gath

Adress: TJH, ISY, Linköpings Universitet, 581 83 Linköping

Tel 013-28 13 09, 013-17 27 27 • Fax 013-28 25 99 • e-post tjh@isy.liu.se

Datasaabs Vänner – en nostalgitripp, eller vad?

Vad är det för fel med lite nostalgi? Många kanske sätter det i samband med stagnation och ovilja att se nya saker växa fram. I en del fall kanske det är så men inte när det gäller Datasaabs Vänner. Vi är i högsta grad engagerade i att se framåt.

Detta gäller inte minst vårt engagemang i IT-dygnet. Fem av kommittéledamöterna är gamla datasaabare och jag har inte kunnat märka någon bakåtsträvan från någon. Allra minst från Viggo, som har en enastående förmåga att se och konkretisera sambandet mellan historien och framtiden. Nostalgin består kanske i att vi ser, att det vi en gång gjorde, var början på framtiden. Ibland får jag t.o.m. en känsla av att vi har lättare att se (och tro på) framtiden än de som "inte var med när det begav sig". Men det kan ju vara ett gubbsyndrom!

Några linköpingsskolor deltar i ett försöksprojekt för att öka intresset och förståelsen för teknik och naturvetenskap bland eleverna (särskilt bland flickorna). Projektet leds av Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) och går bland annat ut på att äldre människor med erfarenheter från näringslivet deltar som stöd till lärarna, någon eller några lektioner per vecka. Genom Bernt Magnussons förmedling är vi några gamla datasaabare som engagerat oss. Det har inte pågått så länge, men det känns skönt att få dela med sig både av tekniska och sociala erfarenheter. Man känner sig "be-kräftad" (för att använda ett modernt uttryck)! Så om projektet utvecklas och sprids så engagera dig gärna.

Men däremellan kan du med fördel följa med på våra studiebesök (utvecklar dig själv) och vara nostalgisk på de PUB-aftnar som Bertil Gustavsson organiserar.

**Tycker
ordföranden**

PUB-AFTON

Alla gamla Datasaabare är välkomna till en PUB-afton på restaurang Amalfi, Drottninggatan 26.

Tid: 15 oktober kl. 19.00.

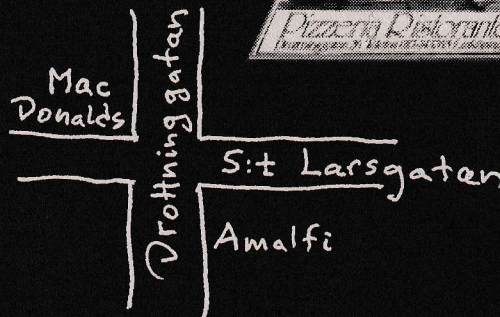
"Damma av gamla
Datasaabminnen"
över en öl eller juice
– eller vad du vill
ha.

Anmäl dig på tel. 013-149210.

Gärna i samband med att du anmäler dig till studiebesöket på universitetet (se sista sidan).

Välkommen!
Bertil Gustavsson

Gräv bland gräsrotterna

av Viggo Wentzel

Undermåliga nitar?

Nyligen kunde man läsa i pressen om en ny teori angående Titanics förlisning. Som alla stålfartyg från denna tid var skrovet nitat, och några få nitar som bärgats från vraket har undersökts metallurgiskt. Man gjorde då den förvånande upptäckten att stålet i nitarna innehåller en oacceptabelt hög halt av slagg som gör nitarna sköra. Skulle denna defekt vara allmänt förekommande kan det inte uteslutas att skadorna vid kollisionen med isberget blev långt mer omfattande än vad de behövde ha blivit genom att de undermåliga nitarna brast vid den ökade påfrestningen.

Det må vara hur som helst med denna teori, men låt oss anta att den är riktig. Den fråga som då genast inställer sig är varför detta inte upptäcktes på varvet då fartyget byggdes. Stålkonstruktioner med nitförband var ju ingalunda någon ny teknik vid denna tid, och även med hänsyn till den tidens mer begränsade analysmetoder borde en så uppenbar defekt inte passerat obemärkt. Om inte annat så fanns det säkert i den stora arbetsstyrkan erfarna nitare med en uppövad materialkänsla, som på basis av sin erfarenhet kunde sagt att något var fel.

Varför slog ingen larm? Eller varför ignorerades larmsignalerna?

Vådan av felnavigering

År 1707 var en engelsk eskader under befäl av Sir Clowdisley på hemväg efter att framgångsrikt ha bekämpat fransmännen i Medelhavet. Då man närmade sig Engelska kanalen mötte tät dimma och all tillgänglig navigationsexpertis på flaggskeppet konsulterades för att få en positionsbestämning. Det hör till saken att vid denna tid saknades en tillförlitlig metod för longitudbestämning, men en enig expertis bedömde ändå att eskadern befann sig betryggande långt väster ut för att gå klar för eventuella faror, bl. a. de små Scillyöarna.

Emellertid fanns ombord en menig sjöman som helt på eget initiativ följt eskaderns färd, och nu var övertygad om att man befann sig i överhängande fara. Han tog risken att påtala detta för Sir Clowdisley, som emellertid gjorde sitt livs största och sista misstag genom att ignorera varningen. Hur

skulle en enkel, oskolad sjöman kunna mäta sig med flera etablerade och lärda experter? Dessutom var det ett oförlåtligt insubordinationsbrott, så sjömannen hängdes på fläcken. Strax därefter strandade hela eskadern på Scilly-öarna, och 2 000 män drunknade.

Borra i dåligt berg

I vår tid har vi projektet med tunneln genom Hallandsåsen som uppvisar en helt unik serie otroliga missbedömningar. Svenskarna har under efterkrigstiden nått världsrykte som skickliga bergsprängare genom en serie framgångsrika kraftverksbyggen och konstruktion av effektiv bergborrtrusrustning. Med tanke på dessa framgångar skulle väl ett tunnelbygge kunna klaras av, låt vara att projektet var ambitiöst. Vattenfalls erfarna vattenrallare (Kraftbyggarna) fick jobbet och satte in en gigantisk borr likt den som användes vid tunnelbygget under Engelska kanalen. Redan efter några hundra meter körde man fast definitivt p.g.a. bergets beskaffenhet. Ut försvann Kraftbyggarna med svansen mellan benen och ett stort antal miljoner fattigare, och in tågade Skanska med mer konventionell bergsprängarteknik. Bara för att konstatera att berget läckte som ett såll, och att den vattendom om grundvattennivåer som var en förutsättning för bygget, omöjligt skulle kunna klaras. Nu var det dags för nästa stora miss som skulle bli en riktig massmedial godbit: Ett styrelsebeslut om "lining" (inklädnad av tunneln med betong) hade fattats, men något ljushuvud började trots detta experimentera med akrylamid, ett kemiskt tätningsmedel. Följden blev att grundvattnet förgiftades.

En utomstående lär väl aldrig få reda på de turer som föregick detta unika och nesliga fiasko. Så mycket har dock framkommit att geologer som undersökt berget rekommenderade en sträckning längre österut, där berget var av bättre beskaffenhet. Men då hade Båstad inte fått någon järnvägsstation. Man har svårt att värja sig för misstanken att de sakkunniga körts över.

Kommunicera är svårt

I Datasaaabs historia finns exempel på liknande om än inte så spektakulära katastrofer. I början av 1980-talet projekterade och upphandlade SE-banken nya bankterminaler sammankopplade med ett avancerat kommunikationsnät. Ordern gick till det nybildade Eric-

son Information Systems, och det betraktades närmast som en självklarhet att här fanns all den kompetens som behövdes för att framgångsrikt genomföra projektet. Denna förtröstan visade sig tyvärr vara ogrundad, och Ericsson tvingades till en pinsam reträtt: Det avancerade kommunikationsnätet fick överlätas till arge konkurrenten IBM. Hade man gjort en grundlig undersökning av förutsättningarna för att klara av kommunikationsdelen, hade man förmodligen från början avstått från denna.

Att lära av misstag

Man kan nu fråga sig om alla dessa havererade projekt har något gemensamt, och det är ganska troligt att så är fallet. Kunskaperna om hur katastroferna skulle kunna ha förutsetts och undvikits fanns där hela tiden, men antingen ignorerades de eller letades aldrig fram. Detta leder till den allmänna frågeställningen hur beslutsfattare skall agera i liknande situationer, och ytligt sett är frågan lätt besvarad:

- Identifiera alla möjliga tekniska risker i projektet
  - Leta upp de personer som har de bästa kunskaperna om dessa risker
  - Gör en samlad riskbedömning för hela projektet
- I verkligheten är det inte så lätt. För det första står beslutsfattaren, låt oss kalla honom projektledaren, under inflytande av yttre krafter, t.ex. politiker och ekonomer, som tenderar att avfärda de tekniska riskerna med "vi sätter in lite mer resurser". Tillhör projektledaren dessutom en stor organisation där självgodheten brett ut sig är det värre: "Vi har klarat av svårare projekt förr, och det är klart att med våra resurser..."

För det andra råder nästan alltid tidsbrist, och få projektledare har den pondus och integritet som behövs för att hävda en försening bara för att få tid att göra en grundlig riskanalys.

För det tredje gäller det att hitta de verkliga experterna. Nästan alltid finns erkända auktoriteter att tillgå. Problemet är bara att de blivit auktoriteter på tekniska problem som nu tillhör historien, och att utvecklingen

sedan dess sprungit ifrån dem, vilket de inte alltid är villiga att erkänna. I stället gäller det att hitta de okända experterna, ofta men inte alltid unga och välutbildade som handfast jobbar med den aktuella tekniken.

Projektledaren måste med andra ord **gräva bland gräsrotterna**.

Om nu projektledaren har lyckats identifiera de okända experterna återstår ett stort problem. Det gäller för honom att verkligen kunna lyssna och att överbrygga skillnaderna i ålder, status, språkbruk, m.m. Experten är förstas på sin vakt, han riskerar ju att bli hängd av sina arga chefer på mellannivå som tidigare filtrerat informationen uppåt. Dessutom är experten ofta entusiastisk för sin egen lilla bit och tenderar att undervärdera riskerna. Slutligen tillkommer det faktum att ett expertutlåtande sällan är entydigt. Ofta är ett positivt besked villkorat på ett sätt som i praktiken gör beskedet negativt: "Ja jag löser det här problemet i tid men det förutsätter förstas att jag om en månad får tillgång till produkt A, väl utprovad".

Slutsats

Av allt som sagts står det förhoppningsvis klart att vår projektledare har en mycket utsatt position: Han måste kunna ana sig till var problemen finns och vem som vet något om dem. Han måste kunna tolka den verkliga innebörden i uttalanden som maskerats av retorik. Han måste kunna stå emot säljare, kunder, ekonomer och politiker då tekniska problem så kräver. Klarar han inte allt detta riskerar han att bli utsedd till syndabock då projektet havererar.

Julmiddag och årsmöte 3 december

Julmiddagen med årsmöte äger i år rum den 3 december i restaurang Husman, ICL-huset, Teknikringen 8, Mjärdevi. Start kl 19. Boka tiden nu!

En säljares liv med D23

av

Sven-Olof Petersson

När jag i början av 70-talet lockades över till säljavdelningen, så var det med stor tvekan som jag antog den nya utmaningen. Jag ville egentligen inte bli säljare och trodde inte heller att jag skulle passa som sådan, men Ulf Hytting övertygade mig. Jag fick dessutom äran att ta över ansvaret för Datasaab kanske viktigaste kund, Riksskatteverket. En kund som jag kände väl och hade goda relationer med sedan min tid som presalesupport.

Centrala Personregistret, CPR

Riksskatteverkets länsdatorer var nu alla av märket Datasaab och nästa utmaning stod för dörren. Det var det centrala personregistret, CPR. Ett register som då krävde nästan 50 fristående diskar. En ofantlig mängd på den tiden. För att hantera informationsmängden krävdes ett nytt filhanteringssystem, samtidigt som informationen skulle vara tillgänglig från terminaler. CPR skulle förläggas till D22an i "skatteskrapan" i Stockholm.

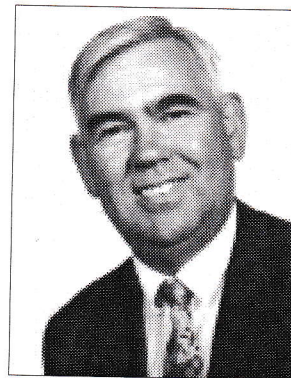
"Man var tydligen ute efter att skjuta oss i sank."

Det var många som var tveksamma till om vår utrustning skulle räcka till och i Riksskatteverkets styrelse lyckades Åke Pernelid stoppa planerna och få igenom att statskonsults experter först skulle få gå igenom lösningen. Vi var några experter från Datasaab som ställdes mot väggen av två f.d. IBMare och en Univacare. Man var tydligt ute efter att skjuta oss i sank och inriktade sig på att D22ans kanalsystem inte skulle räcka till för all informationsskyffling med referens till erfarenheter från IBM.

Nu hade dock D22 ett annat kanalsystem med skilda beordrings- och datakanaler, vilket gjorde att man inte lyckades "knäcka oss". Det blev därefter ett avtal med Riksskatteverket. Förhandlingarna som skedde på statskontoret var hårda, och det krävdes många informella möten med RSV för att vi skulle få igenom våra villkor. En svår fråga var hur servicen av så många skivminnen skulle ske och vad den skulle kosta. Överenskommelsen på denna punkt fattades vid en sen middag på hotell Reisen, där vår servicechef Anselm Andersson gjorde upp med överdirektör Eric Hallman. Överenskommelsen skrevs ned på en servett av Anselm.

Har du läst Tema D22-D23? Om inte, får du här ett smakprov, som kommer att gå som följetong i några nummer av Medlemsbladet. Har du redan läst boken, kan det bli ett kärt återseende.

Sven-Olof Petersson

"För att härbärgera alla skivminnen fick man bygga till "skatteskrapan" med en utbyggnad."

Samarbetet med Riksskatteverket kring CPR-projektet gick utmärkt och enligt uppgjorda planer. För att härbärgera alla skivminnen fick man bygga till "skatteskrapan" med en utbyggnad som i sitt ena hörn vilade på en pelare. När CPR närmade sig slutet av projektet, hade en debatt om sekretess och integritetsfrågor kommit igång i samhället. När sedan Gunnar Strängs förslag om medel för att sätta istånd det centrala personregistret kom upp i riksdagen, så yrkades avslag i flera motioner. Riksdagsdebatten med efterföljande omröstning resulterade sedan i att CPR stoppades. CPR gick därmed i graven och som ett monument återstår idag endast utbyggnaden av "skatteskrapan".

Dataindustriutredningen

Under samma tidsperiod pågick ett annat projekt som senare visade sig skulle få en viss betydelse för Datasaab. Det var det centrala fastighetsregistret, som drevs av Centralnämnden för fastighetsdata. Det var från början ett tidsbegränsat projekt för att testa användandet av ny teknik för lagring och hantering av stora datamängder på direktaccessminnen. Projektet drevs ihop med IBM och använde sig av deras databassystem IMS.

Tiden gick och med den så blev också fastighetsregistret mer och mer fast i IBM-lösningen. Från Datasaab's sida hade vi åtskilliga kontakter med Fastighetsdata för att fånga upp deras krav på ett databassystem, men också för att följa deras utveckling och på ett eller annat sätt försöka komma in med en Datasaablösning. Vi deltog samtidigt också i debatten kring centrala kontra decentrala lösningar och utarbetade med stöd från expertis inom några länsstyrelser ett förslag på decentral lösning. Med länsstyrelsedatorerna som bas skulle decentrala lösningar för samhället åstadkommas. Fastighetsregistret var givetvis en del i denna

Forts. på sid 8... En säljares... ▼

"Datasaabmuseum" på Ericsson Mobile

Ett extra "Datasaabmuseum" utöver det som finns på universitetet har inrättats vid ingången till Ericsson Mobiles jättelika fabrik för tillverkning av mobiltelefoner i Mjärdevi. I ett antal montrar visas kretskort, kärnminnen m m från D21, D22, CK37, CD107 och bankterminalerna.

Museet får ses som en markering av att man på Ericsson är medveten om sina rötter.

En av initiativtagarna är Kaj Malmgren, tidigare bl a produktionsledare vid Datasaab och utbildningschef vid Ericsson Radio.

– Jag har sparat kretskort, kärnminnen och annat ända sedan 1963, berättar Kaj.

– På Prodata hade jag dom på väggarna i två lek-tionssalar. När Ericsson flyttade till Mjärdevi 1995 hamnade dom i en packlåda, men när de så byggde den stora fabriken 1996, blev jag tillfrågad av fabrikschefen Anders Samuelsson om jag inte kunde hjälpa till med en utställning.

– På den vägen är det.

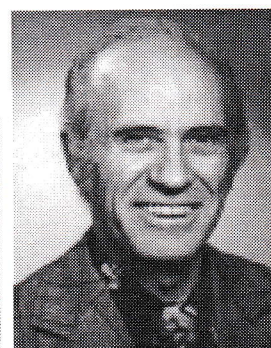
Utställningen får anses ha rätt placering med hänsyn till att Ericsson efter övertagandet av ICLs PC-grupp är den främsta förvaltaren av Datasaabarvet. Utställningen speglar teknikutvecklingen sedan tidigt 60-tal och är instruktiv och trevlig.

Tord Jöran Hallberg

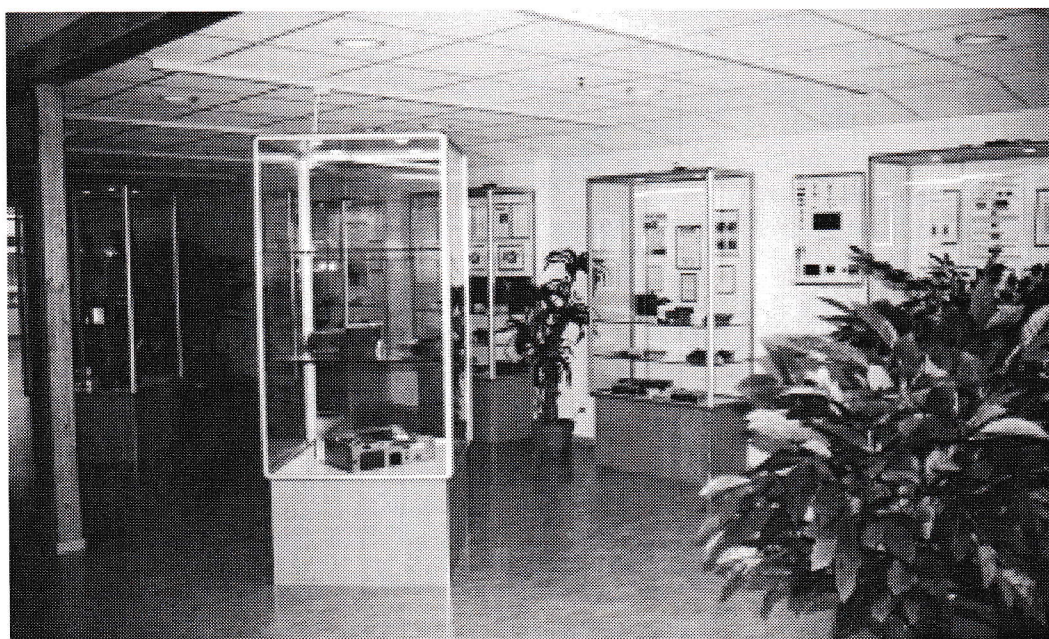

CK37/CD107-montern.

Kaj Malmgren

Datasaabutställningen i Ericssons fabrik i Mjärdevi omfattar fyra snyggt uppställda montrar.

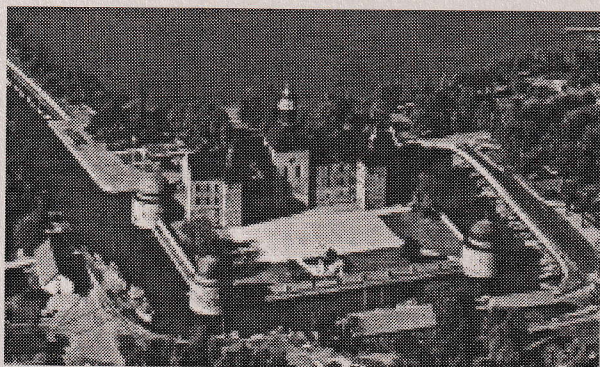

Sven Christer hade inte tid

Sven Christer Nilsson, VD för Ericsson och medlem i Datasaaabs Vänner, hade lovat Owe Holmberg en intervju den 23 september. Nu har Sven Christer tyvärr nödgats skjuta upp den till den 30 oktober. Intervjun kommer förhoppningsvis i nästa Medlemsblad.

Bokreklam med resultat

Bengt Jiewertz har jobbat med att sprida information om våra Tema-böcker bland tidningsfolk. Första resultatet har nu visat sig. Tidskriften Verkstäderna kommer att publicera Bernt Magnussons Tema D21-uppsats "Från Sank till D21".

Landsarkivets mycket trivsamma forskningslokaler finns i Vadstena slott.

Forskning i Datasaaabs arkiv

Datasaaabs arkiv omfattar ca 60 hyllmeter och är en del av landsarkivet i Vadstena. Det är dock inte inrymt i landsarkivets lokaler i slottet, utan i en källare ute på stan. I slottet finns en beskrivning av Datasaaab-arkivet, som personalen tar fram på begäran. Med hjälp av den kan man sedan beställa handlingar från arkivet.

Landsarkivet är öppet:

- måndagar–fredagar kl 08.00–15.30.
Sista utlämning av material kl 14.30.
- dessutom tisdagar kl 18.00–21.00.
Sista utlämning av material kl 20.00.
- lördagar kl 08.00–12.00.
Sista utlämning av material kl 11.00.

På tisdagkvällar och lördagar har man begränsad bemanning och kan inte hämta ut material från Datasaaabs arkiv. De som vill forska på dessa tider måste därför beställa fram Datasaaab-handlingarna i förväg på ordinarie tid.

Ulla-Greta Malmqvist

Owe Berglöf har avlidit

Återigen har vi nåtts av budet att en gammal datasaabare har gått ur tiden, nämligen Owe Berglöf, som rycktes bort i alldeles för unga år.

Owe arbetade i Linköping tills produktionen stängdes och flyttades, till en början inom utvecklingsavdelningen och senare inom marknadsidan, där han ansvarade för hanteringen av försäljningsorder och planering av utleveranser. Han arbetade efter Datasaaab såväl för Ericsson som Nokia.

På Marknadsavdelningen under Datasaaabtiden sysslade Owe med hanteringen av försäljningsorder och leveransplanering. Han bidrog starkt till och ledde också till stora delar arbetet med datoriseringen av verktyg och system för dessa funktioner, vilket var en nödvändighet för att klara uppbyggnaden och lyckas med leveranserna av bankterminaler och administrativa system. Han övertog efter hand ensam ansvaret för Orderavdelningens verksamhet.

Owe visade alltid prov på stort ansvar för sina arbetsuppgifter och var mycket engagerad i att utveckla sina medarbetares villkor och situation. Med sin bakgrund inom Utvecklingsavdelningen blev han inom säljsidan mycket kunnig i breda produkt- och sortimentsfrågor, vilket utvecklade kvaliteten i kommunikationen såväl inom företaget som mellan företaget och kunderna, trots de stora kast och förändringar i produktions- och utvecklingsprogram, som krävdes vid den tiden.

I samband med flyttningen av produktionen från Linköping flyttade Owe med till Ronneby, där han arbetade till sin död.

Leif Adolfsson

50 kronor

per år kostar fortfarande ett medlemskap i Datasaaabs Vänner. För det får Du möjlighet att:

- levandegöra svensk datahistoria,
  - delta i kamratlig samvaro inom föreningen,
  - återknyta bekantskapen med Datasaaab-vänner,
  - utveckla Ditt eget datorintresse tillsammans med likasinnade inom föreningen,
  - köpa bokserien om Datasaaab till mycket överkomliga priser.
- Föreningen baserar sin verksamhet helt på ideellt arbete, och medlemsavgiften går oavkortad till finansieringen av medlemsbladet och ett minimum av administration. Det ekonomiskt tunga bokprojektet är självfinansierande genom försäljningsintäkter och sponsorbidrag.

Välkommen till ett intressant studiebesök!

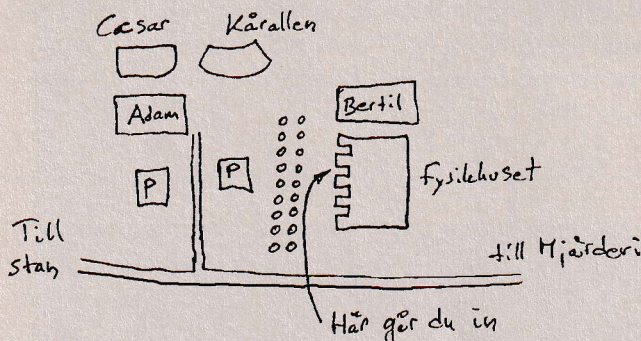
Tisdagen den 13 oktober handlar det om fysik. Det börjar med att en universitetets stjärnpedagoger, universitetslektor Lars Alfred Engström, håller en liten föreläsning med titeln

Vägen till god fysik går via hängmattan

Engström har aviserat att han även kommer att beröra Arkimedes princip. Därefter förflyttar vi oss ett litet stycke i det splitternya fysikhuset och tittar på universitetets hemmabygga kraftmikroskop, som är så vibrationskänsligt att det måste förankras direkt i berggrunden. Med kraftmikroskopet, som är släkt med tunnelmikroskopet, kan man se enskilda atomer. Guide under visningen är forskare Ragnar Erlandsson, som var med i USA då de första tunnelmikroskoperna togs fram.

Du parkerar lämpligen framför hus Adam (första parkeringen från stan räknat) och tar dig sedan tvärsöver allén till fysikhusets huvudentré, se kartskiss. Engströms föredrag börjar kl 14 i föreläsningssal Planck, som ligger nära huvudentrén och är tydligt skyltat. Studiebesöket väntas vara slut ca 16.30.

Boka eftermiddagen tisdagen den 13 oktober genast.

Ring sedan till Bertil Gustafsson, senast fredagen den 6:e och anmäl dig. Tel: 013-14 92 10.

Välkomna!

Lennart Pettersson

▼ Forts. fr. sid 5... En säljares...

lösning. Vi försökte påverka opinionen på olika sätt. Själv skrev jag ett brev till en mängd riksdagsmän och en del tänkte på idén. En tid senare upptäckte vi att några riksdagsmän använt hela brevet och gjort om det till en motion i riksdagen. Den bifölls dock inte och CFD-projektet gick vidare.

Det var även andra händelser i början av 70-talet som senare skulle påverka vår utveckling. 1971 tillsatte dåvarande industriministern Rune Johansson den så kallade dataindustriutredningen. Den hade uppdraget att undersöka behovet av att främja dels den svenska dataindustrins konkurrenskraft, dels övriga näringslivets konkurrenskraft när det gällde att mer använda datatekniska hjälpmedel. Inom försäljningsavdelningen såg vi detta mycket positivt och trodde att det skulle gynna oss på Datasaab. I utredningen ingick bl. a. en av Saab-Scania's egna direktörer, Tord Lidmalm, som också börjat intressera sig mer och mer för vad som hände inom Datasaab.

Forts i nästa nummer av medlemsbladet

**Annonsera gärna
i denna tidning!
Du når flera hundra
inflytelserika personer
i IT-branschen.
Priset är 1 000 kronor
per helsida.**